

Ks. Jan Kuś

POSAĞ MATKI BOSKIEJ ŁASKAWEJ Z W. XVIII W KRAKOWIE

Późnobarokowy posąg Matki Boskiej Łaskawej obecnie ustawiony u wylotu ul. Jagiellońskiej w Planty (na tle Collegii Novi UJ) należy do cennych i niezbyt licznych w Krakowie dzieł rzeźby kamiennej z w. XVIII, służącej ozdobie miejsca publicznego. Jego powstanie i autorstwo nie są dotąd ustalone. Wzmiankowany w zarysach dziejów sztuki Krakowa nie posiada naukowej monografii. Roli tej nie spełnia książeczka Ojca Wacława, kapucyna z r. 1894. Jej autor przedstawia dzieje figury w związku z tradycją o jej powstaniu w czasie Konfederacji Barskiej w r. 1771 oraz przypisuje jej autorstwo — nieznanemu skądinąd — rzeźbiarzowi Janowi Krzyżanowskiemu¹. Idzie w tym wypadku za takimi autorami jak Karol Soczyński, (1846), Józef Mączyński (1855) i Wincenty Płaczkowski (1861)².

Poglądy te utrzymują się na ogół aż do naszych czasów.

Ambroży Grabowski podaje, że posąg stał pierwotnie na szczycie bramki środkowej w murze otaczającym cmentarz kościoła Mariackiego, oraz że po zniesieniu cmentarza i ogrodzenia został nabyty przez Kapucynów i ustawiony w r. 1797 przed fasadą kościoła tego zgromadzenia u wylotu uliczki prowadzącej na Podwale. Mączyński i Soczyński natomiast stwierdzają, że figura stała na zbiorowym grobie zmarłych na cmentarzu kościoła NPM, co nie wydaje się być prawdopodobne.

Na obecne miejsce figurę przeniesiono za okupacji w r. 1941, kiedy budynek Akademii Handlowej stojący na narożniku ul. Podwale i Kapucyńskiej zajęła policja niemiecka, dla której stanowił przeszkodę komunikacyjną.

Brak źródeł nie pozwala rozwikłać zagadnienia daty powstania i autorstwa figury. Częściową odpowiedź może dać analiza stylistyczna.

Ponadto niejaką pomoc mogą dać pośrednie wiadomości źródłowe. I tak w kronice Kapucynów znajduje się notatka, iż posąg stał przeszło 70 lat na bramce cmentarza kościoła Mariackiego zanim został przeniesiony na uliczkę prowadzącą do kościoła Kapucynów, czyli

¹ W. Nowakowski, *Statua Najśw. Maryi Panny przed kościołem OO. Kapucynów w Krakowie*, Kraków 1894.

² Tamże, s. 6.

data jego powstania przypadałaby na czas około r. 1720. Z taką datą zgadzałyby się styl posągu.

Rzeźba przedstawia Matkę Boską na obłoku, odzianą w długą szatę z nałożonym i rozwianym płaszczem oraz w koronie i beriem (obecnie brakującym) w prawej i pękiem złamanych strzał w lewej ręce. Spoza jej płaszcza oraz u stóp na tle obłoków uwijają się i wychylają aniołki. Postać Maryi ujęta jest kontrapostołowo i w dynamicznej pozie, którą podkreśla rozwiany płaszcz.

Całość jest delikatna, wytworna i dekoracyjna.

Posąg należy do nielicznej grupy rzeźby kamiennej z epoki baroku w Krakowie, reprezentowanej przede wszystkim posągami dwunastu apostołów z lat 1721—1723 z ogrodzenia przed fasadą kościoła śś. Piotra i Pawła i będących dziełem Dawida Hella, z którym łączony bywa posąg św. Stanisława w sadzawce na Skałce z r. 1731. Dalszymi przykładami są rokokowe figury Matki Boskiej przed kościołem Bernardynów na Stradomiu z r. 1743 i bliżej niedatowany posąg św. Jana Kapistrana na narożniku kamienicy Księżęcej narożnej Rynku Głównego 26 i Wiślniej 2.

Posąg Matki Boskiej Łaskawej nie wykazuje bezpośrednich związków z wymienionymi rzeźbami, jest bardziej dekoracyjny i delikatny w modelunku niż rzeźby Hella, wykazujące styl monumentalny i wyraz patosu. Nie można też zestawić figury z rzeźbami snycerza Antoniego Frączkiewicza z 1 poł. w. XVIII. Niemniej wydaje się pewne, że posąg powstał w środowisku krakowskim. W związku z tym wskazywano na podobieństwo ikonograficzne figury z obrazem Matki Boskiej Łaskawej z r. 1709 w ołtarzyku bocznym w prezbiterium kościoła Mariackiego i kopią na elewacji kaplicy św. Wawrzyńca tejże świątyni. Mimo dość znacznego podobieństwa między obu przedstawieniami Matki Boskiej istnieją również różnice. I tak Matka Boska na obrazie trzyma w obu rękach pęki strzał, zaś nad jej głową aniołowie unoszą koronę. Ponadto Maryja stoi na kuli ziemskiej i z półksiężycem u stóp swoich. Ogólnie biorąc postać Maryi na obrazie jest bardziej spokojna i wysmukła. Tradycja wiąże powstanie obrazu (i jego kopii) z wotum po ustaniu wielkiej zarazy z lat 1706—1708.

Być może, posąg Matki Boskiej Łaskawej stanowi również fundację związaną z tymi wydarzeniami.

Tradycja o pierwotnym ustawieniu figury nad bramką główną cmentarza Mariackiego kieruje uwagę na znaną od dawna wiadomość o kontrakcie ks. Jacka Augustyna Łopackiego z kamieniarzem Hieronimem Fuchsem z r. 1731 o wykonanie figur błogosławionego Albimontana i Świętosława do jednej z bramek ogrodzenia kościoła. Jak podaje Grabowski, figury te stanowiły część trójdzielnej grupy, w skład której wchodził jako element główny posąg Matki Boskiej Łaskawej. Fuchs znany jest jako kamieniarz wykonujący kapitele do kościoła Paulinów na Skałce w r. 1736. Jego figury z bramki kościoła

Mariackiego nie zachowały się. Można by wnioskować, że zostały wykonane jako uzupełnienie wcześniej ustawionego posągu Matki Boskiej.

Nieliczne i mało dokładne przekazy ikonograficzne przedstawiające mur z bramkami przy kościele Mariackim (obraz Baltazara Stachowicza i rysunek z l. poł. w. XIX, reprodukowany przez Jana Sas-Zubrzyckiego) potwierdzają istnienie takiej kompozycji na osi kruchty zachodniej.

Cechy stylistyczne figury zwłaszcza brak elementów rokokowych, dynamizm i śmiało rozwiane fałdy pozwalają odnieść jej powstanie do l. ćwierci w. XVIII, co byłoby zgodne z wiadomością w kronice Kapucynów, że figura stała ponad 70 lat na bramce cmentarnej zanim nabyli ją zakonnicy tego zgromadzenia.

Natomiast w tradycji o konfederacie Marianie Sokołowskim, postaci historycznej i parokrotnie potwierdzonej źródłowo, jest sprzeczność. I tak, gdy wyszedł z ukrycia w podziemiu grobu na cmentarzu (rok 1769), ujrzał najpierw figurę Matki Boskiej, podobną do przedstawienia na obrazie przy portalu północnym kościoła Mariackiego. Potwierdzałoby to zatem istnienie posągu i jego wcześniejszą datę. Natomiast matka konfederata, zmarłego w r. 1770, miała jakoby widzenie, w którym syn prosił ją, aby wystawiła figurę nad grobem na cmentarzu kościoła Mariackiego (w którym składają w zimie ciała zmarłych) na podobieństwo wyobrażenia na obrazie przy wejściu do kościoła Mariackiego od ulicy Floriańskiej (tj. na kaplicy św. Wawrzyńca). Jak stwierdza Mączyński, figura została wykonana i konspiracyjnie ustawiona w r. 1771 przez jednego ze starszych cechów kamieniarsko-murarskiego Jana Krzyżanowskiego. Niewątpliwie zachodzi tutaj jakieś nieporozumienie, częściowo przejęte przez literaturę. Zarówno bowiem styl jak i zapis w kronice Kapucynów wskazują, że figura powstała w l. ćwierci w. XVIII i stanowiła część figuralnego zwieńczenia głównej bramki ogrodzenia kościoła Mariackiego. Brak też wiadomości o kamieniarzu Krzyżanowskim. Tradycja o ustawieniu posągu w r. 1771 być może odnosi się do innej figury lub obrazu.